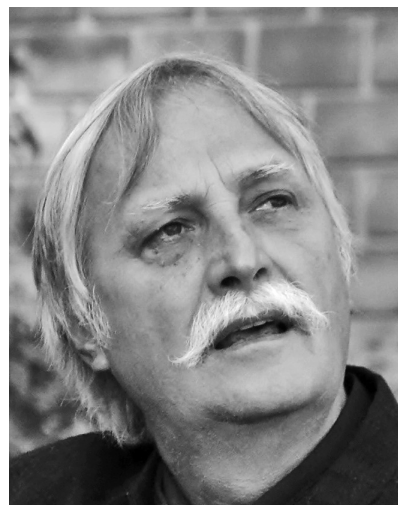

Európa nyítt ruhái

Beszélgetés Kobzos Kiss Tamással

Kobzos Kiss Tamás előadóművész, muzsikus, énekes, az Óbudai Népzenei Iskola igazgatója. Nemhiába literátor családba született (a költő Kiss Tamás fia): valóságos muzsikus nagykövete a régi és újabb korok magyar költészetének is. Március 15. alkalmából Kossuth-díjban részesült sokoldalú művészi és pedagógiai tevékenységéért.

– *Édesanyám, aki Vas megyében született, egyszerű asszony volt: minden reggel, miközben tett-vett otthon, folyamatosan dalolt. Én mindig erre a dalolásra ébredtem. Voltak-e neked hasonló élményeid?*

– Nekem nem volt ekkora szerencsém. Viszont volt egy dadám, ő dalolt nekem. Az első ilyen élményem úgy hároméves koromból van; de persze az ember ilyenkor nem biztos abban, hogy mesélték-e neki, vagy valóban megtörtént. Arra viszont mintha emlékeznék, hogy a nagybátyám hazajött a fogságból – ez akkora esemény volt a családban. Nyolc év után jött haza a Szovjetunióból. Egy pillanatig egészen jónak tűnt a helyzet, de aztán Debrecenből már az állomáson elirányították őket Kazincbarcikára, és ott még három évet húzott le: nem is tudta senki, hol van. Aztán jött 1956; arra is elég jól emlékszem: utcabeli kölykökkel játszottam, és láttuk az orosz tankokat. Aztán kihúzták a fogamat – tejfog volt még –, anyám mézest sütött, és nekem meg volt tiltva, hogy egyek belőle. De persze én mégis ettem, és elkezdett a szám vérezni. Rettenetesen vérezett, de éjszaka volt és kijárási tilalom – ez már november negyedike után volt néhány nappal. Nem volt

mit tenni, el kellett menni egy orvos barátunkhoz. Nem lakott messze, de át kellett menni egy-két szélesebb úton, és ez akkor életveszélyes volt. S ha már ötvenhatos dolgoknál tartunk: anyámat figyelmeztette a tanító néni, aki korábban diakonissza volt, hogy csinálnak valamit a gyerekekkel, mert március 15-én, ami akkor munkanap volt és nem volt iskolai szünet sem, a gyerek azt mondta, hogy vegyék be a vörös zászlót, mert ez nemzeti ünnep. Hogy a csudába jutott ilyesmi az eszembe, nem tudom; de hát akkoriban a gyerekek egymás között találták ki az ilyeneket. Nos, ami aztán a zenét illeti, nekem inkább a lemezjátszó, a Török Erzsébet, Kodály- és Bartók-lemezek jelentették a muzsikát. Szüleim is a zenének köszönhetően ismerkedtek meg: Csenki Imre kórusában énekeltek.

– *Otthon mennyire volt jellemző az éneklés?*

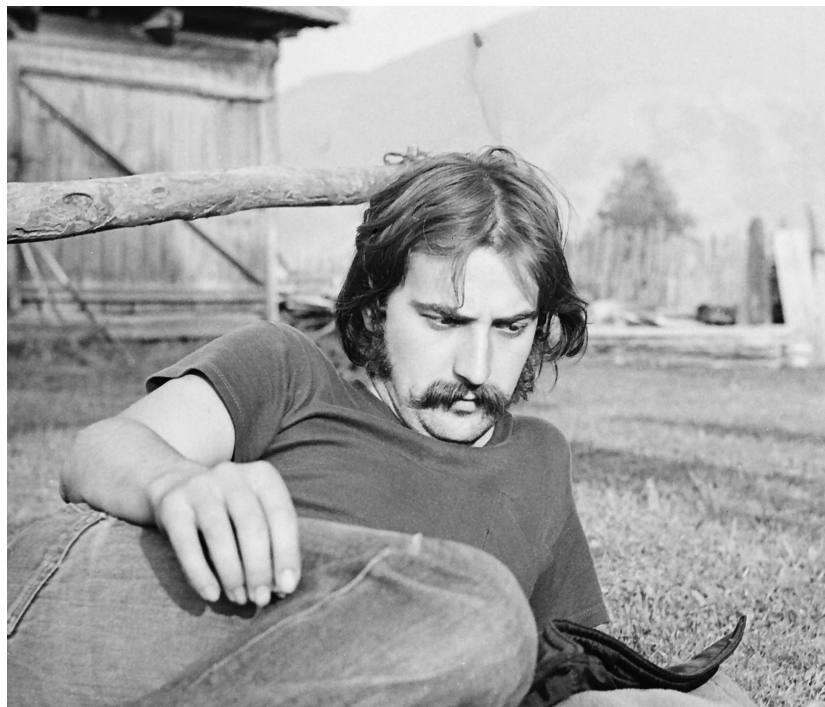
– Ha volt vendég és egy kicsit beittak, ilyesmi azért általában volt – bár hát például Weöres Sándorral nemigen lehetett énekelni. Általános volt akkor, hogy egy vendégségben egy kis borozás után előkerültek a nóták; általában népdalok. Később aztán, mikor apámmal mentem az írószövetségi összejö-

vetelekre, ott is szinte rendszeresen rázendítettek. Ha Czine Mihály ott volt, ő mindig énekelt zsolnárt is. Erről szép jelentéseket lehet olvasni, „jelentős” személyiségektől. Apámról százharminc oldalt gyűjtöttek ki a kérésemre...

– *Egy ilyen otthoni közeg nyilván orientált későbbi pályádra...*

– Kezdetben magányos kisgyerekek voltam, akit nemigen lehetett irányítani. Mivel otthon a bölcsészlet uralkodott (lévén apám és anyám is magyar-történelem szakos tanár), én inkább a másik irányba mentem el. Ez azt jelentette, hogy a kötelező olvasmányokat nem olvastam el, pedig a középiskolában apám volt a magyartanárom. Ez mellesleg kicsit dacolás is volt, de a természettudományok iránt tényleg komolyan érdeklődtem. A szomszédban lakott egy gyerek, ő fizikusnak készült, érdekes folyóiratai voltak (emlékszem például egy csehszlovákiai magyar nyelvű lapra). A fizika érdekelt meg a kémia, annyiban legalábbis, hogy ötvenhat után szereztünk puskaport, meg egyáltalán mindent, ami robbant. Ez a lelkesedésem kitarított egészen a gimnáziumi felvételiig. Akkor jött egy kis zűrzavar, mert az angol is kezdett nagyon is érdekelni – ebben

nyilván a Beatles együttes is szerepet játszott. Most olvasok éppen egy könyvet, *Fejek forradalma* a címe; fantasztikusan írja le a hatvanas éveket. 1962-ben robbant be a Beatles, én már '63-ban bekapcsolódtam. Úgy volt, hogy angoltagozatos osztályba jelentkezem, föl is vettek, de az utolsó pillanatban kiderült, hogy lesz egy kémia–fizika tagozat is; akkor átjelentkeztem oda. Apám, aki azt hitte, hogy a C osztályba megyek,

Gyimesben (1974)

elvállalta az E osztályt, ahová végül is kerültem. Így ő lett a magyartanárom, ami majdnem végzetes volt, mert az osztálytársaim végig cukkoltak, hogy persze, te vagy a tanár fia. Soha nem feleltett, inkább adott egy nagy taslit, ha rosszkodtam, ami gyakran előfordult. Tanárjelöltek feleltettek, mert gyakorlóiskolába jártam – végig a gimnázium alatt így volt.

– *Mikor jelent meg az életedben a gitározás?*

– 1965-ben lett egy jó angoltanárom, Abádi Nagy Zoltán, aki

szigorú, de közben mosolygós, kedves ember volt, s kiderült, hogy gitározik. Egyszer karácsony táján be is hozta a hangszerét, és angol karácsonyi dalokat énekelt, én pedig megkértem: adna-e nekem kottákat? Ezeket másolgattam és aztán énekeltam. Hogy magyarul is lehet énekelni, az egy-két évvel később derült ki: az Illés együttes kezdte a magyar népzénet és a népi hangszereket bevinni a beatzenébe. Ez számomra nagy fordú-

megváltoztatta az életét. Sebőék csak később, a rádióban hallották, de az Illés együttes is feldolgozta, az *Átkozott féltékenység* című számot csinálták belőle. Ekkoriban kezdtem a gitár mellett magyarul énekelni. Kezembe került a Pálóczi-gyűjtemény, az *Ötödfélszáz énekek*, abból énekeltam virágénekeket.

– *Mennyire volt átjárás a zenében azokban az években?*

– Nagyon jó közegben léteztünk akkor: egy gitáros mindenhol elkelt a társaságban. Mentünk kirándulni, el kellett vinnem a hangszert, énekeltünk mindenfélét. Aztán katona lettem '68-ban Jánoshalmán, a világ végén. Talán, ha háromszor voltam ott. Ugyanakkor ez nagyon hasznos is volt, mert rengeteget gyakorolhattam. Akkor már citeráztam is; elvonultam egy terembe, és magamnak énekeltam. Csináltunk egy háborúellenes műsort Felleg Andris nevű sorstársammal. Légvédelmi tüzéerként szolgáltam, öten voltunk egy ütegben, nagyon jó barátok lettünk. A fiúk sokat segítettek nekem, mert lelkileg nagyon nehéz volt elviselni az első hónapokat. Felleg Andris jó szavaló volt; ha jól tudom, most Keszthelyen lakik. Együtt csináltuk a műsort, amit aztán Kalocsán bemutattunk. Benne volt Gyóni Géza verse, a *Csak egy éjszakára* is. Jellemző, hogy a tiszték benyelték; bár nyilván lassan leesett a tantusz. Nem lett belőle laktanyafogság meg ilyesmi, mert egy-két polbeat dallal elütöttem az élett a dolognak: énekeltam a *Mr. Johnson*t, egy vietnamiháború-ellenes dalt, amit akkor írtam, mert az is benne volt a levegőben. Pete Seegerrel leveleztem, küldött ő is kottát. Bob Dylant is akkor fedeztem fel, meg

Bob Dinnyést is akkor ismertem meg, nagy év volt ez: 1968. március 15-én, még a gimnáziumba meghívtuk Dinnyést; ő éppen akkor volt katona. Akkoriban én nagyon szerettem, amit ő csinált. Elvitt a tanítóképzőbe, ahol volt egy fellépése, és én is énekeltem: ez volt az én bemutatkozásom. Éppen a prágai bevonulás után vonultam be én is; volt egy lengyel szerelmem is, aki ide jött 19-én, 20-án pedig lezárták a határokat. Ezzel hál' Istennek meghosszabbodott az együttlétünk; persze apámék nagyon aggódtak.

– *A katonaság után következett az egyetem Debrecenben...*

– Ma is nagyon fontosnak tartom, hogy akkor ott mi magunknak csináltuk a kultúrát. Volt egy kulturális bizottság, az elnökét Ternai Andrásnak hívták, aki sokkal inkább velünk volt, mint ellenünk – gondolom, állandóan lekéztette a pártbizottság, miért hívta meg ezt vagy azt. Sándor György is rendszeres vendég volt, egyszer egymás után kétszer is megnéztük az estjét. Latinovits is volt, ő is két dupla estet adott az aulában, ahol nagyon nagy volt az érdeklődés: az Ady-műsor volt az első rész, a második részben pedig a *Köd-szurkálóból* olvasott fel. Ezenkívül mi is zenéltünk egymásnak. Akkor ismertem meg Rácz Tóni barátomat meg a húgát. Ők citeráztak, Tóni később a Muzsikással is dolgozott együtt. Jött a Főnix együttes, székely dalokkal és szövegekkel Szegeden első díjat nyertünk 1972-ben, majd Juhász Ferenc *Tékozló országából* csináltunk egy műsort. Aztán beléptem a Délibáb együttesbe – akkor kezdtem el a brácsát, a kobozt. Akkoriban jött be nagy erővel a Kallós-féle gyűjtés: Moldva, a

Bakfark Bálint Lant Trió

Mezőség. Ennek hatására jártam 1973 november elején, halottak napján először Széken, meg Kalotaszegen is. Megismerkedtem a széki cigányokkal, s a következő évben már jó pár napot töltöttem ott nyáron, azután Gyimesben is. Közben a Kaláka 1974 májusában Debrecenben járt, hallottak engem énekelni, hegedülni meg gitározni. Épp akkor ment el tőlük Mikó Pista, és én lettem volna az utóda. Kételkedtem magamban, nem is kicsit: meg kellett volna tanulni az egész repertoárt, az énekelt verseket, ami nekem nagyon nehezen ment, mert soha nem voltam az a kívülről éneklő. Így aztán egy idő után fel is adtam, meg sokkal jobban érdekelt is a táncház.

– *Közben restaurátor lettél a Néprajzi Múzeumban...*

– Ez is érdekes történet. Gondolkodtam, mihez kezdjek a diplomámmal, és szerettem volna Pestre kerülni. A kezembe került egy könyv a restaurálásról, illetve inkább a hamisításról. A könyv egy olyan hamisítóról szólt, aki annyira tudott Vermeert hamisítani, hogy még a nációk, köztük

Göring is vett tőle képeket. Később elítélték, és a börtönben bizonyította be, hogy ezeket a Vermeereket ő készítette; a vegyészek pedig vizsgálatokat végeztek, és abból is kiderült, hogy szintetikus festékeket használt. A Néprajzi Múzeum éppen akkor keresett restaurátort, és én odakerültem műhelyvezetőnek. Huszonnégy évesen, minimális tudással! Két tűz között voltam: a főnökség elvárta, hogy rendet tartsak a kollégáim között, akik aranyos művészgyerekek voltak, mindegyik más karakter, én inkább hozzájuk húztam. Mostanában derült ki, Vidák Pista és Nagy Mari, a nemezkutatók mondták, hogy mennyit segítettem nekik, amikor tárgyakat hoztam el a raktárból úgymond restaurálni, hogy megnézhesék őket. Ők akkor kezdték a kézműves pályájukat. Rajtuk kívül még sok népi kézműves barátom lett, a legtöbb Kecskeméten. Eltöltöttem a múzeumban másfél évet, de láttam, hogy ez nekem nem nagy perspektíva. Szerencsére éppen akkor jött egy hívás Éri Pityunak, a Muzsikás tagjának az apjától,

Sebő–Halmos–Kobzos

Éri Istvántól, aki régészként egy új intézet igazgatója lett. Épp oda költöztek, ahonnan a múzeum kiköltözött. Eltöltöttem ott még egy évet mint vegyész: úgy éreztem, hogy inkább a helyemen vagyok. Bár Éri István inkább arra használt, hogy nemzetközi kapcsolatokot építtessen velem – akkor már jobban tudtam angolul meg németül. Szerveztem egy-egy nemzetközi konferenciát 1976-ban és 1977-ben.

– *Mégis visszamentél Debrecenbe. Miért?*

– Közben megismerkedtem a későbbi feleségemmel, akivel 1977-ben össze is házasodtunk. Úgy gondoltuk, hogy Pesten nem tudunk meggyökeresedni. Debrecenbe, a Déri Múzeumba hívtak műhelyvezetőnek. Az igazgató Dankó Imre volt, aki előzetes látogatásunkkor azzal dicsekedett, hogy presbiter. Jól tudta, hogy a feleségem református lelkész, és úgy volt, hogy a levéltárba kerül. De nem így történt: püspöki titkárnő lett belőle, engem pedig az igazgató mindjárt az első nap ki akart rúgni. Azt mondta: letagad-

tam, hogy a feleségem lelkész, és a pártbizottságtól átszóltak. Meg hogy jobb volna nekem visszamenni Pestre, mert Debrecen egy ilyen város... Ez azért már sok volt: másodszor találkoztam a rendszer arcával.

– *Mi volt az első markáns találkozás a rezsimmel?*

– Az még 1974-ben történt, karácsony előtt. Felszálltunk egy teli vonatra a barátommal, utolsó tanítási nap volt már, és az utolsó szakaszban szakmunkástanulók utaztak. Mi pedig bekéredzkedtünk közéjük, s be is engedtek. Ezek a gyerekek pedig lezárták a vagon, nem engedték be a kalauznőt; gondolom, volt náluk valami kulcs, vagy csak eltorlaszolták az ajtót. A kalauznő szólt a civilruhás rendőröknek, akikről tudta, hogy a vonaton vannak. Ezek pedig ugrottak, és módszeresen elkezdtek verni a gyerekeket. A szemünk láttára ráncigálták ki őket, és a peronon agyba-főbe verték mindet. Próbáltunk nekik segíteni, de reménytelen volt. A tanárok sunyítottak, és később is így tettek, mert nem beszélték rá a szülőket, hogy vetesse-

nek látteleletet. Mi, ahogy leszálltunk a vonatról, írtunk egy levelet a belügyminiszternek, mert tudtuk: ha hazaérkezünk, ez már nem fog menni, mert a szüleink lebeszélnek. Feladtuk az állomási postán, aminek az lett az eredménye, hogy január első napjaiban Kistarcsára hívtak bennünket – ott volt a kiképző intézmény. Először kikérdeztek. Nem világítottak a szemünkbe; inkább félhomály volt. Próbálták bizonyítani, hogy ami történt, az meg se történt, vagy nem úgy történt. Mi meg tartottuk magunkat. Utána fel kellett ismerünk az embereket. Felsorakoztatták az egységeket, mi meg kiszedtük őket a sorból. Ennek aztán az lett a következménye, hogy a Néprajzi Múzeumba kijött hozzám egy nyomozó, és megpróbált rábeszélni, hogy vonjam vissza a vallomásomat. Ezt sem én nem tettem meg, sem a barátom. Utána velem nem történt semmi, de a barátomat elkezdtek végzárni. Ő belekerült mindenféle ellenálló körbe: az anyja nagy kommunista volt, s valószínűleg daczból csinálta ezt. Vele végül nagyon kibabráltak: leszállalékolva él ma Debrecenben. Később egy alkalommal megint együtt utaztam ezekkel a rendőrökkel. Láttam, hogy felszállnak a vonatra, úgyhogy igyekeztem behúzni fülem-farkam...

– *Mi történt a debreceni múzeumi affér után?*

– Valakinek dolgozni is kellett, meg kellett csinálni a kiállítást, ami ősszel nyílt. Pár héttel korábban született a lányom is. Pestre, a szülésre sem akart elengedni az igazgató. Megbeszéltük, hogy én december végéig maradok, utána visszamegyek Budapestre, s ez így is történt. Visszakerültem a Múzeumi Restaurátor- és Mód-

szertani Központba, de állandóan zenéltem, táncházakban meg különböző kis klubokban. Meghívtuk Domokos Pál Pétert; ekkor kezdődött a működésem az Egyetemi Színpadon is. Még mielőtt Debrecenbe mentem volna, bekeverültem a Kecskés együttesbe. Akkor tértem át a régizenesítésre. Kecskés András fedezte fel, hogy én tudnék ilyesmiket csinálni kobozzal, később pedig lanttal.

– *Ebből huzamos együttműködés származott...*

– Tíz szép évet töltöttünk el így együtt. Nagyon jó erők voltak ebben az együttesben. Később aztán, a nyolcvanas évek közepén, kiváltam közülük. Már korábban, 1979-ben ott hagytam a munkahelyemet és szabadúszó lettem. Ez nagyjából egybeesett azzal, hogy hanglemezklubok kezdtek foglalkoztatni – ami azért volt érdekes, mert hanglemezen még nem jelentem meg. 1979-ben aztán készült egy felvétel. Erre hivatkozva már tudtak fizetni háromszáz forintot, ami akkor nagyon nagy pénz volt. Korábban a fizetésem olyan 1100–1200 forint volt, úgyhogy négy fellépésből már többet kerestem. Az első komoly szólókoncertem, rögtön szabadúszó életem kezdetén, Pannonhalmán volt. Az akkori igazgató, Korzenszky Richárd keresett meg teljesen ismeretlenül: máig sem árulta el, hogyan bukkant a nyomomra. Innen indult egy nyolc éves folyamat, ami aztán sok külföldi úttal is járt. 1981-ben Kecskés András jóvoltából megismerkedtem René Clemenciccsel, s vele együtt sok magyar vonatkozású, meg török műsorban vettem részt Bécsben. Nagyon szerettek ott minket, meg a török zenét is. 1983-ban volt egy kiállítás az ostromról, ami a törökök számára végül

is sikertelen volt. Ebből az alkalomból rendeztek egy nagy kiállítást, minden hét végére vízumot kellett kérnünk, hogy zenélhessünk. Így indult a török zenével való viszony, bár az érdeklődésem korábban kezdődött iránta, mikor kamasz koromban a magam gyártotta rádión egy török adót hallgattam.

– *Volt folytatás is?*

– 1987-ben kaptam egy ösztöndíjat Törökországba, két hétig voltam ott.

Még 1982-ben megismerkedtem Michel Montanaro provanszál zenésszel, és nagyon sok koncertet csináltunk együtt tíz évig. Tavalyelőtt, húszéves szünet után Csíkszeredában léptünk fel; ezt az Óbudai Társaskörben áprilisban megismételtük. Vele rengeteget szerepeltem, főleg náluk, Provanceban, ahol egy különös paraszti világot találtam. A koncertjeink után vad táncolás volt, talán a magyar táncházak példája nyomán. Jancsó Adriennek (aki férjével, Jékely Zoltánnal együtt jó barátja volt apámnak) köszönhetem, hogy filmharmóniai működési engedélyt kaptam 1979-ben.

Aztán a szabadúszó éveknek 1986-ban vége lett: elszegődtem népzenei tanítani a harmadik kerületi zeneiskolába. 1991-ben létrejött az Óbudai Népzenei Iskola, amelynek igazgatója lettem, s az vagyok máig.

– *Sokáig viaskodott egymással a modernpárti és tradicionális tábor. Te hová sorolódnál?*

– Azzal, hogy 1982-ben találkoztam Szabados Györggyel, ez a dilemma bennem feloldódott, mert ettől kezdve úgy éreztem: korszerű is vagyok, meg hagyományörző is vagyok; lehetek egyszerre mind a kettő. Ezzel szemben, amit a Vizöntő meg mások csináltak, minket kicsit elriasztott, bár most, utólag meghallgatva, azok is nagyon jó dolgok voltak. Akkoriban kezdődött igazán a népi–urbánus ellentét, amit ők azért meglehetősen éltek is. Az ő életformájuk liberális volt, kommunákban éltek együtt, próbálták a hatvanas évek hangulatát továbbvinni, ami a hetvenes években már nem volt olyan korszerű. Ez is megkésített egy kicsit nálunk. Mi viszont elmentünk például Székre, ami nem valamiféle skanzenvilág volt, hanem valódi.

Kobzos, Erdélyi, Szabados Nagymaroson (2010. szeptember)

Nem arról szolt, hogy „hagyományt őrünk”; nekik a viselet a munkaruhájuk volt. Az lehet, hogy mi is játszottunk egy szerepet, talán még műparasztoknak is látszhatunk, de minket ez annyira fejbekólintott, mint korábban a Beatles. Ugyanaz a hatás ért minket, s mi ezt tartottuk teljesen természetesenek. És hiába mondták, hogy inkább a szülőföld, a Hajdúság zenéjét szeressük. Miért? Azért, mert abban egyszerűen nem volt annyi erő. A másik oldalról megkaptuk, hogy nem vagyunk korszerűek. Én értem ezt a dolgot, de nagyon sok út volt akkor, a táncházba járás csak egy lehetőség volt, és nem volt egészen veszélytelen: a rendszer ezt valamilyen szinten üldözte. Sebőkék próbálták ennek elvenni az élet.

– *Volt közöttetek nézeteltérés ez ügyben?*

– Kicsit úgy érzem, hogy Sebő Feri a mai napig is próbálja lemosni magáról a „nacionalizmus vádját”, pedig világos, hogy szó sem volt erről. Én is vitatkoztam már vele arról a vélekedéséről, hogy Európa nyűtt ruháit mi őrizzük meg a cselédszobákban, és Európa köszönetet mondhat nekünk. Európának sok köszönnivalója lett volna, lenne – talán egyszer ki fog derülni az igazság.

– *Térjünk vissza a szintézishez, amit már érintettél. A mi közös, nagy mesterünkre gondolok, Szabados Györgyre, akivel annyi szép és fontos pillanatot éltünk meg.*

– Szabadost tényleg valamennyien prófétának láttuk. Annak idején a Kassák klubban mindenki, aki akkor akart valamit ebben az országban, egyfelé tartott. Oda jártak Sebőkék, ott indult Sebestyén Márti, ott voltál te is, én is, és még mennyien... A későbbi liberálisok is, meg a 180-as csoport, Melis,

Soós Andris. Gyuri a *Szertartászenével* nemcsak zeneileg hozott fantasztikus dolgot létre. Művét 1983-ban a Tavaszi Fesztiválon mutattuk be, és több hónapos próbaidőszak előzte meg. Ez rengeteg mindenről szolt: beszélgetések Hamvas Béláról, akiről én akkor még nem is hallottam; Karácsony Sándort már ismertem; de Gyuri olyan módon tudta közvetíteni ezt a tudást, úgy tanított, hogy az mindenkire hatással volt. Nekem a Kassák Klub jelentette a nyolcvanas évektől a szabad zenélést, meg a Kassák-Karácsonyokat is. Ott volt Somogyi Győző, meg per sze te is. Azt hiszem, alapjaiban megváltoztatta az életemet a veletek való találkozás, ami végig, harminc éven keresztül ugyanazon a hőfokon működött.

– *Volt Gyurinak egy mondása, amit köbe kellene vésni. Azt mondta: a művészet nem technika, nem stílus, hanem elsősorban morál. Nem igaz, hogy az immorális művész jó művész.*

– Valami olyasmit hirdetett, mint a szecesszió mesterei, Ruskin és Morris, akik a szépség mellett az erkölcsről is beszéltek. Gyuri a szépséget eurázsiai szintre terjesztette ki, nem pedig a ma dívó langyosság felé figyelt. Kétségtelen, hogy a free-jazz, a MAKUZ szabadzenélési formái számomra is erőpróbát jelentettek, főleg külső hallgatóként; de aki ismerte Gyurit, az tudja, hogy ezek nagyon fontos lélek-felszabadító aktusok voltak. Ez kellett többek között ahhoz, hogy a csapat együtt maradjon. Ugyanakkor egy sereg leírt vagy leírható művet alkotott, és a mi nemzedékünknek az lenne az egyik legfontosabb feladata, hogy valamilyen módon ezt továbbörökítsük.

– *Lehetséges a szabad zenélést más műfajokra is átvinni?*

– Én ezt annyiban csinálom a régi zene műfajában, hogy soha nem készülök kötött műsorra, hanem csak nagyjából, és figyelem a közönséget, figyelem az időt, és hogy mire van szükség. Több vidámságra, vagy valami másra; így is lehet alakítani közben.

– *Van-e még manapság tiszta forrás, ahonnan a bartóki értelem-ben meríteni lehet?*

– Dresch Misiék útja például nagyon jó út; Lukács Miklós és Balogh Kálmán cimbalommuzsikája is kiváló. De az is biztos, hogy ennél több, más is kellene. Úgy gondolom, az igazi áttörés még nem történt meg. Talán, majd ha a zeneszerzés szakos hallgatók áthallgatnak a népzenebe. Góg van, félismeret van. Még ugyanúgy oktatják a népzene-t sok helyen, mint korábban, de azért ez az egész mégis oldódik. Sajnos, a nagy népi énekesek és hangszeresek elementek, elmennek. Lassan be kell csukni az ajtót utánuk, mindig ezt mondjuk. Aztán egyszer csak mégis előkerül egy utolsó, legutolsó. Még él egy dudás 94 évesen, de nyilvánvaló, hogy ennek a folyamatnak régen vége van: a falu életéből ez már hiányzik. Nekünk még könnyű volt, mert mi elmentünk Gyimesbe meg máshová, és hihetetlen élményeink voltak – de hogy mennyire veszik át a fiatalok azt a szellemiséget, azt nem lehet megjósolni. Én is sokat töprengök, vajon jól csináljuk-e itt az iskolában a dolgunkat, hogy úgy oktunk: gyere, fiam, és tanuld meg ezt meg azt. Valami plusz még kellene, amire talán ma nincs elég idő meg odafigyelés, talán még a részünkről sem...

Erdélyi György